

УДК: 159.9:316.356.2

ЗОЗУЛЬ Таміла Володимирівна

*аспірантка кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ У ПОДРУЖНІХ ПАРАХ ІЗ СУТТЄВОЮ РІЗНИЦЕЮ У ВІЦІ

На підставі наукових досліджень у статті представлений аналіз психологічних особливостей розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. Увага звертається на узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі в подружньому житті. Наукове дослідження спрямоване на порівняння рольового розподілу у сімейному житті в подружніх парах із суттєвою різницею у віці та моновікових подружніх парах.

Ключові слова: сім'я, різновіковий шлюб, сімейні стосунки, взаємодія, сімейна роль, рольовий розподіл.

Постановка проблеми. Розподіл сімейних ролей у парах із суттєвою різницею у віці є вагомим фактором, що визначає ефективність подружніх стосунків та регулює систему взаємовідносин партнерів. Узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі у подружньому житті виступає, з одного боку, як фактор стабілізації стосунків у сімейній системі, з іншого – коли такі уявлення не співпадають чи суттєво різняться – як фактор дестабілізації функціонування сімейної системи.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній психології положення про рольовий характер міжособистісної взаємодії у сім'ї висвітлені у роботах В. Абраменкова, Ю. Альошина, М. Бобнєва, Ш. Берн, А. Волкова, Т. Говорун, О. Кікінежді, П. Горностая, В. Дружиніна, С. Ковальова, О. Кочаряна, А. Лідерс, В. Москаленко, К. Седих та ін. Вивченню визначальних ролей гендерно-рольових експектацій у взаємодії членів подружжя присвячені дослідження Е. Антонюк, Л. Гозмана, Т. Ємельянова, О. Кляпець, В. Левкович, Н. Олефірович та ін.

Психотерапевтична та консультативна робота з подружніми стосунками розгорнуто представлена в наукових працях П. Горностая, О. Кочаряна, Н. Пезешкіана, В. Сатір, К. Седих, Е. Ейдемільера та ін.

У той же час можемо констатувати відсутність цілісного наукового дослідження з узагальнення досвіду психологічної та психотерапевтичної роботи з подружніми парами із суттєвою різницею у віці [1]. Такий стан наукового знання зумовлює необхідність розв'язання суперечностей, що мають місце в теорії та практиці у

контексті проблематики особливостей розподілу сімейних ролей у парах із суттєвою різницею у віці.

Враховуючи зазначене, *метою* статті є дослідження розподілу сімейних ролей у парах із суттєвою різницею у віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження особливостей розподілу сімейних ролей у парах із суттєвою різницею у віці нами була сформована вибірка, що складалася із 1 експериментальної групи та 2 контрольних. До експериментальної групи увійшли 30 сімейних пар (60 осіб), які характеризувалися суттєвою різницею у віці. У всіх досліджених парах чоловіки старші за своїх партнерок на 15-20 років. Частина пар – 15 (50%) перебуває в цивільному шлюбі, частина – 15 (50%) – в офіційному шлюбі.

Розглянемо результати емпіричного дослідження розподілу сімейних ролей серед досліджуваних експериментальної групи, отриманих за методикою визначення особливостей розподілу ролей в сім'ї (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська), що подано в табл. 1.

Таблиця 1

**Розподіл ролей у різних сферах сімейного життя
серед пар із суттєвою різницею у віці**

Сфери сімейного життя	Вираженість ролі серед чоловіків			Вираженість ролі серед жінок		
	Реалізація чоловіками	Реалізація обома партнерами	Реалізація жінками	Реалізація чоловіками	Реалізація обома партнерами	Реалізація жінками
Виховання дітей	25%	75%	0%	0%	100%	0%
Емоційний клімат сім'ї	25%	75%	0%	0%	100%	0%
Матеріальне забезпечення сім'ї	75%	25%	0%	75%	25%	0%
Організація розваг	25%	75%	0%	0%	75%	25%
Роль «господаря» чи «господині»	0%	75%	25%	25%	75%	0%
Сексуальний партнер	50%	50%	0%	75%	25%	0%
Організація сімейної субкультури	50%	50%	0%	50%	50%	0%

Як видно з таблиці 1, в експериментальній групі зафіксовані несуттєві відмінності у розподілі сімейних ролей серед досліджуваних чоловіків та жінок. Так, матеріальне забезпечення сімейного життя покладене на чоловіків і виражене у 45 (75%) досліджуваних обох статей. Тобто, на чоловіків покладені обов'язки матеріального забезпечення існування пар із суттєвою різницею у віці. Це є нормальним відповідно до класичного поділу сімейних ролей і доводиться визначеною на теоретичному рівні мотивацією вступу до шлюбу із партнером, відмінним за віком. Так, у досліджуваних парах чоловіки старше за жінок і, відповідно, більше спроможні здійснювати матеріальне забезпечення сімейного життя.

Лише 15 (25%) досліджуваних вважають, що сімейне життя забезпечується на матеріальному рівні обома партнерами.

Більшість сімейних ролей, на думку досліджуваних експериментальної групи, реалізується обома партнерами і відповідно рівнозначно оцінюється респондентами. Адже, 30 (100%) досліджуваних жінок з експериментальної групи вважають, що функція виховання дітей повинна реалізуватися обома партнерами рівномірно. Серед досліджуваних чоловічої статі така думка підтримується 22 (75%) досліджуваними, а 8 (25%) – покладають обов'язки за виховання дитини на себе, приймаючи за це відповідальність.

Тотожний розподіл відсоткових значень спостерігається й за параметром забезпечення сприятливого емоційного клімату сім'ї. Всі досліджувані жінки експериментальної групи орієнтовані на те, що психологічний комфорт у сімейних стосунках досягається за умови активності обох членів подружжя. Для 22 (75%) чоловіків такий рольовий розподіл є також прийнятним; 8 чоловіків (25%) надають більшого значення власній активності у забезпеченні сприятливого емоційного клімату у подружніх стосунках.

Дещо відрізняються оцінки вкладів членів подружжя експериментальної групи в організацію розваг. Адже, 45 (75%) досліджуваних обох статей покладають відповідальність за дозвілля родини на обох членів сім'ї. При цьому, 15 (25%) чоловіків орієнтовані на підкреслення власної ролі у організації розваг у сімейному житті, і відповідно 15 (25%) жінок експериментальної групи підкреслюють свій вклад у даній сфері подружнього життя.

Схожим є також розподіл ролей «господаря» та «господині» у парах із суттєвою різницею у віці. Так, 45 (75%) досліджуваних орієнтовані на активність обох членів подружжя у господарських справах. Також, 15 (25%) чоловіків підкреслюють власну активність у веденні домашнього господарства. Натомість, 15 (25%) жінок розцінюють себе у якості ефективних господинь, які «тримають» усе забезпечення подружнього життя на собі.

При цьому, жінки з експериментальної групи схильні більшою мірою розцінювати чоловіків як ініціаторів сексуальних стосунків у подружньому житті, що зафіксовано у 22 (75%) досліджуваних даної статі; 8 (25%) із них підкреслюють роль обох партнерів у гармонійному перебігу сексуального життя в сімейній парі.

Половина досліджуваних чоловіків орієнтовані на визнання власної ролі в ініціації сексуальних стосунків, а інша їх половина вважає, що вони забезпечуються обома партнерами.

Однаковою мірою оцінені рольові вклади партнерів в організацію сімейної субкультури. Так, 30 (50%) досліджуваних обох статей вважають, що сімейні цінності, традиції і ритуали створюються та запроваджуються обома партнерами. А інша половина досліджуваних експериментальної групи орієнтована на підкресленні ролі чоловіків у створенні атрибутів та підтримці функціонування сімейної субкультури.

Показники статистичної значимості відмінностей у розподілі сімейних ролей серед представників експериментальної групи подано в таблиці 2.

Таблиця 2

**Емпіричні значення за критерієм χ^2 - Пірсона
за розподілом сімейних ролей між чоловіками та жінками
експериментальної групи**

Виховання дітей	Емоційний клімат сім'ї	Матеріальне забезпечення сім'ї	Організація розваг	Роль «господаря» чи «господині»	Сексуальний парт пар	Організація сімейної субкультури
1,726	2,318	0,712	3,514	4,128	4,716	0,216

Як свідчать дані таблиці 2, між показниками розподілу сімейних ролей серед чоловіків та жінок контрольної групи відсутня статистично значима відмінність, оскільки χ^2 -емпіричне < χ^2 -критичного 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p \leq 0,01$), при $k=2$. Тобто, хоча і зафіксовані відмінності у відсоткових значеннях вираженості сімейних ролей серед представників контрольної групи, статистична значимість між ними відсутня.

Отже, серед досліджуваних пар із суттєвою різницею у віці функціонування подружжя реалізується за допомогою зусиль переважно обох партнерів. Істотне переважання зафіксоване за роллю матеріального забезпечення подружжя, що реалізується чоловіками. При цьому, нами виявлене дещо виражене переважання ролі жінок у підтримці домашнього господарства та організації сімейних розваг.

Порівняємо показники розподілу сімейних ролей експериментальної групи з їх вираженістю в контрольній за даною методикою. Особливості розподілу сімейних ролей серед одновікових пар представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

**Розподіл ролей у різних сферах сімейного життя
серед пар контрольної групи**

Сфери сімейного життя	Вираженість ролі серед чоловіків			Вираженість ролі серед жінок		
	Реалізація чоловіками	Реалізація обома партнерами	Реалізація жінками	Реалізація чоловіками	Реалізація обома партнерами	Реалізація жінками
Виховання дітей	20%	70%	10%	20%	50%	30%
Емоційний клімат сім'ї	20%	70%	10%	10%	80%	10%
Матеріальне забезпечення сім'ї	60%	20%	20%	60%	30%	10%
Організація розваг	50%	40%	10%	30%	50%	20%
Роль «господаря» чи «господині»	90%	10%	0%	60%	20%	20%
Сексуальний партнер	70%	30%	0%	80%	20%	0%
Організація сімейної субкультури	60%	40%	0%	50%	50%	0%

Як видно з таблиці 3, показники розподілу сімейних ролей у контрольній групі дещо відрізняються від експериментальної. Такі відмінності стосуються, перш за все, вираженості ролей організатора розваг у сім'ї, господаря чи господині.

Функціональні обов'язки по вихованню дітей у сім'ї серед представників контрольної групи виконуються переважно обома членами подружжя, адже дану позицію відмітили 42 (70%) чоловіків та 30 (50%) жінок даної досліджуваної групи. Лише 18 (30%) жінок покладають обов'язки з виховання дитини виключно на себе, що відповідає класичним уявленням про роль жінки у родині. Також, нами встановлено, що 12 (20%) чоловіків контрольної групи вважають, що роль вихователя властива тільки їм у сімейному житті. Такі дані розподілу сімейних ролей певною мірою збігаються з їх вираженістю серед представників експериментальної групи і відображають наявні на сьогоднішній день суспільні тенденції рівноправ'я чоловіків та жінок та наявність ефективної взаємодії між членами подружжя.

Емоційний клімат у сімейних стосунках представників контрольної групи також забезпечується обома членами подружжя, що відмітили 42 (70%) чоловіка та 48 (80%) жінок. Тобто, як і в експериментальній групі, забезпечення психологічного комфорту в сімейних стосунках залежить від чоловіка та дружини, а не перекладається на одного з пари.

Схожою з експериментальною групою є тенденція стосовно матеріального забезпечення сім'ї, яка виконується чоловіком (її відзначили 36 (60%) чоловіків та 36 (60%) жінок із одновікових пар). На думку 18 (30%) жінок та 12 (20%) чоловіків контрольної групи функції матеріального забезпечення сім'ї виконуються обома членами подружжя, що може бути пов'язано з особливостями професійної діяльності досліджуваних (а безпосередньо із розміром заробітної плати чоловіків та жінок). Так, 12 (20%) чоловіків та 6 (10%) жінок даної групи покладають обов'язки матеріального забезпечення сім'ї виключно на жінок.

Також, у результатах дослідження контрольної групи простежується тенденція, виявлена й в експериментальній, яка відображає ініціативу чоловіків у ролі сексуального партнера у сімейному житті, що випливає із результатів діагностики 42 (70%) чоловіків та 48 (80%) жінок із схожих за віком сімейних пар. У їх сімейному житті саме чоловікові належить роль сексуального партнера та ініціювання сексуальних стосунків. Проте, 18 (30%) чоловіків та 12 (20%) жінок контрольної групи відмічають активність обох членів подружжя в ініціюванні сексуальних стосунків. Також, нами визначено, що серед представників обох статей не відмічена

переважаюча роль жінки в ініціюванні сексуальних стосунків у подружній парі.

Окрім цього, нами зафіксована тенденція до переважання ролі чоловіка в створенні та підтримці функціонування сімейної субкультури, що доводять результати діагностики 60% (36) чоловіків та 50% (30) жінок контрольної групи. Саме за чоловіками закріплені обов'язки створення сімейних традицій та правил у даних сім'ях. Проте, для 40% (24) чоловіків та 50% (30) жінок даної групи створення та підтримка сімейної субкультури забезпечується обома членами подружжя, і відображає спільні для його членів інтереси та погляди на організацію сімейного життя. При цьому, переважання виключно ролі жінки в даній функції сімейного життя не визначено за результатами дослідження серед обох статей.

Порівняємо показники рольового розподілу у сімейному житті представників експериментальної та контрольної груп, які характеризуються істотними відмінностями, що представлено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення сімейних ролей «організатора розваг» та «господаря/господині» серед досліджуваних експериментальної та контрольної груп

Як свідчать дані, представлені на рис. 1, між показниками вираженості сімейних ролей у представників експериментальної та контрольної груп зафіксовані певні відмінності за відсотковими значеннями. Так, 45 (75%) досліджуваних обох статей експериментальної групи вважають, що роль організатора розваг та дозвілля у подружньому житті реалізується обома членами подружжя, 15 (25%) чоловіків надають у цій справі перевагу жінкам, а 15 (25%) –

собі. Натомість, у контрольній групі 30 (50%) чоловіків вважають себе відповідальними за організацію дозвілля сім'ї, 24 (40%) упевнені, що це справа обох членів подружжя, а 12 (10%) чоловіків покладають такі обов'язки на дружину. Серед жінок контрольної групи половина орієнтована на спільну організацію дозвілля із чоловіком, 18 (30%) прагне покласти на свого партнера обов'язки з організації дозвілля у родині, і лише 12 (20%) жінок даної підгрупи орієнтовані на зайняття ролі організатора дозвілля у сімейному житті.

За показником переважання провідної ролі у веденні домашнього господарства нами зафіксована більш виражена відмінність між показниками експериментальної та контрольної груп. Тобто, на думку 90 (75%) досліджуваних обох статей експериментальної групи функції ведення домашнього господарства рівномірно розподіляються між членам подружньої пари. При цьому, 30 (25%) чоловіків пов'язують ведення домашнього господарства лише із жіночою роллю, а 30 (25%) жінок – із чоловічою.

На противагу цьому, в контрольній групі 90% чоловіків та 60% жінок орієнтовані на виключну роль чоловіка у веденні домашнього господарства. Спільне ведення домашніх справ властиве 10% чоловіків та 20% жінок, серед вибірки яких ще 20% надають лише собі роль домашньої господині. Тобто, серед пар із суттєвою різницею у віці роль господаря в сім'ї переважно розподіляється між двома партнерами, що свідчить про їх спроможність ефективно взаємодіяти та утримувати сім'ю. Натомість, у парах, де різниця у віці відсутня, більше вираженою є класична роль чоловіка, як господаря, відповідального за ведення домашніх «справ».

Представники експериментальної групи також проявляють більшу орієнтованість на спільну організацію розваг та відпочинку у сімейному житті, ніж представники контрольної групи, розподіл даної ролі серед яких більш поляризований.

Відмінність таких відсоткових значень перевірялась нами статистично за допомогою критерію ϕ^* Фішера, емпіричні значення якого подані у наступній таблиці.

Таблиця 4

Значення ϕ^* -емпіричного, які характеризують співвідношення сімейних ролей серед досліджуваних різної статі експериментальної та контрольної групи

Роль організатора сімейних розваг		Роль господаря чи господині	
Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
2,65	0,98	4,51	3,98

Зіставивши значення ϕ^* -емпіричного з ϕ^* -критичним: 1,64 ($p \leq 0,05$) і 2,31 ($p \leq 0,01$), можемо стверджувати наявність статистично

значущої відмінності за показником переважання ролі «господаря» чи «господині» серед представників експериментальної та контрольної груп. Тобто, чоловіки експериментальної групи вважають, що дана роль повинна реалізуватися обома членами подружжя, а досліджувані контрольної групи покладають ці обов'язки повністю на себе. Також, статистично значуща відмінність зафіксована у вираженості ролі організатора сімейних розваг серед чоловіків експериментальної та контрольної груп. Таким чином, чоловіки із контрольної групи дійсно більше покладають обов'язки організатора розваг у сім'ї на себе, у той час, як досліджувані чоловічої статі експериментальної групи більше орієнтовані на виконання даної ролі обома членами подружжя.

Отже, у сім'ях, де чоловік старший, він більше схильний до виконання ролі відповідального за матеріальне благополуччя, підтримку родинних зв'язків, організацію сімейної субкультури. Молодша дружина більше орієнтована на патріархальне співвідношення ролей у сім'ї, на роль господарки, яка виховує та доглядає за дитиною, виступає в ролі сімейного «психотерапевта».

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, узгодженість уявлень подружніх партнерів про сімейні ролі відіграють ключову роль у функціонуванні сімейної системи.

У ході порівняльного аналізу психологічних особливостей розподілу сімейних ролей у парах із суттєвою різницею у віці та моновікових подружніх парах нами були зафіксовані статистично значимі відмінності за показниками переважання ролі «господаря» та «господині» серед представників експериментальної та контрольної груп, та перевага ролі організатора сімейних розваг серед чоловіків експериментальної та контрольної груп. Також було встановлено, що в парах із суттєвою різницею у віці функціонування подружжя реалізується переважно завдяки зусиллям обох партнерів.

Список використаних джерел

1. Алёшина Ю.Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю.Е. Алёшина, А.С. Волович // Вопросы психологии. – 1991. – №4. – С.74-83.
2. Алешина Ю.Е. Цикл развития семьи: Исследования и проблемы / Ю. Е. Алешина // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1987. – № 2. – С.60–72.
3. Денисенко А.А. Слагаемые семейного счастья / А.А. Денисенко, К.О. Дорошенко // Актуальні проблеми сучасної психологічної науки: Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. 21 квітня 2006 року. – Одеса : СМІЛ, 2006. – С.190–195.
4. Онопрієнко Л. Гендерні відносини у сім'ї і суспільстві / Л. Онопрієнко // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С.152–159.
5. Седих К.В. Психологія сім'ї. Навчальний посібник / К.В. Седих. – Полтава, 2013. – 197 с.

6. Столин В.В. Семья как объект психологической диагностики и неврачебной психотерапии / В.В. Столин // Семья и формирование личности, М., 1981. – 96 с.

7. Эйдемиллер Э.Г. Психология семьи и семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 1999. – 656 с.

Т.В. Зозуль

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ
СЕМЕЙНЫХ РОЛЕЙ В СУПРУЖЕСКИХ ПАРАХ
С СУЩЕСТВЕННОЙ РАЗНИЦЕЙ В ВОЗРАСТЕ**

На основании научного исследования в статье представлен анализ психологических особенностей распределения семейных ролей в супружеских парах с существенной разницей в возрасте. Внимание обращается на согласованность представлений партнеров о семейных ролях в супружеской жизни. Научное исследование устремлено на сравнение ролевых распределений в семейной жизни супружеских пар с существенной разницей в возрасте и моновозрастных супружеских пар.

Ключевые слова: семья, разновозрастной брак, семейные отношения, взаимодействие, семейная роль, ролевое распределение.

T. Zozul

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DISTRIBUTION
OF FAMILY ROLES IN COUPLES WITH THE SIGNIFICANT
AGE DIFFERENCE**

In the article the analysis of psychological features of the distribution of family roles in couples with a significant age difference is presented. Attention is drawn to the consistency of the partners' views on family roles in marital life. Scientific research is aimed at comparing the role distribution in family life in couples with a significant age difference and semi aged couples.

In the comparative analysis of psychological features of the distribution of family roles in couples with a significant age difference and similar aged couples we have revealed statistically significant differences in the prevalence of «host» and «hostess» roles among representatives of the experimental and control groups, and the advantage of the role of organizer of family entertainment among the people of the experimental and control groups.

Keywords: family, all-aged marriage, family relationships, communication, family role, role distribution.

Надійшла до редакції 30.12.2015 р.